

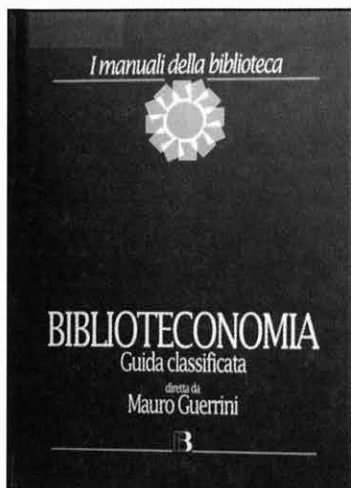
Könyvtártudomány

Olasz kézikönyv
Dewey nyomdokain

Több mint ezer oldalas összefoglaló kézikönyvet jelentetett meg Milánóban *I manuali della biblioteca* (Könyvtári kézikönyvek) sorozatában az *Editrice Bibliografica* kiadó. A kötet *Mauro Guerrini* főszerkesztése alatt, mintegy nyolcvan munkatárs közreműködésével készült el.

A szerzők olasz könyvtártudományi kézikönyvet kívántak összeállítani, kifejezetten olasz érdeklődőknek – egyetemi hallgatóknak és szakembereknek. Amiért a magyar érdeklődők figyelmét mégis érdemes felhívni erre a szép munkára, az először is maga a *tett* – a példaértékű országos szakmai összefogás és eredménye, az elkészült könyv –, valamint a kötet összeállításának a *módszere*: a szerkesztés koncepciója és a kézikönyv felépítése.

A kiadvány valódi összegző munka: tematikus elrendezésben a könyvtártudomány egyetemes és olasz ismeretanyagát szintetizálja és rendszerezi, ezért szakenciklopédiának is nevezhetnénk. Ismeretanyagában nem mond újat, csupán összefoglal, áttekinthetővé tesz, definíciókat közöl, visszatekint a történelembe, kiindulópontokat kínál fel a tárgyalt témakörök további tanulmányozásához. Ugyanakkor, s ezzel a szerkesztők is tisztában vannak, egy ma megjelenő összegző jellegű szakkönyv az információtudomány bármely területén csupán pillanatfelvétellel képes szolgálni.

Biblioteconomia : guida classificata / diretta da Mauro Guerrini ; condirettore Gianfranco Crup ; a cura di Stefano Gambari ; collaborazione di Vincenzo Fugaldi ; presentazione di Luigi Crocetti. – Milano : Editrice Bibliografica, 2007. – XL, 1143 p.– (I manuali della biblioteca)
ISBN 978-88-7075-634-0

Az egyetlen meglepetés, ami már az első szemrevételezésnél is feltűnik – erre az „újdonságra” Luigi Crocetti is utal bevezető sorában – a fejezetek, szócikkek *rendszerezése*: a *Biblioteconomia* ugyanis, merész ötlettel, a *Dewey tizedes osztályozás* legutóbbi, 22. kiadása szerint rendezi anyagát.

A kézikönyv címadó fejezete (020 *Biblioteconomia*) a könyvtár-tudományt olyan tudománynak nevezi, amely meghatározott funkciók teljesítése céljából létesített dokumentumgyűjtemény (általánosabban: forrásgyűjtemény) és a gyűjteményekhez kapcsolódóan a rendszerezés *kritériumait és módszereit* kutatja. A célok, funkciók visszavezethetők az olvasóra (közösség/befogadó/kliens értelemben is), azaz a felhasználási igényekre. A (1) dokumentum, (2) gyűjteményalakítás és -kezelés, (3) funkciók (felhasználás) hármásának összetevői és kölcsönhatásuk a könyvtárát folyamatosan változó dinamikus rendszerré teszik, s visszahatva, a könyvtár-tudományt és eszközrendszerét is szakadatlanul formálják.

A könyvtáros szakma egyik alapvető feladatköre, a *rendezés, rendszerezés*, tehát nemcsak definíciószerűen emelkedik ki azzal, hogy egy tudományfelosztáson alapuló szakrendszer válik a kézikönyv szerkesztési alapelvévé. A főbb fejezetek és a hozzájuk tartozó szócikkek a Dewey osztályozási rendszer hierarchiája szerint követik egymást. A Dewey-táblázatból természetesen csak azok a jelzetek kerültek a kötetbe, amelyek valamilyen módon kapcsolódnak a szélesebb értelemben vett könyvtár-tudományhoz. A kézikönyv bevezető oldalain ennek megfelelően a Dewey-osztályok szerinti felosztásban vannak feltüntetve a tárgyalat témakörök, mégpedig a 0 (számítástechnika, információ, általános kérdéskörök), 1 (filozófia, pszichológia), 3 (társadalomtudományok), 4 (nyelvészet), 6 (alkalmazott tudományok), 7 (művészet, szabadidő), 9 (történelem, földrajz) főosztályokból.

Szemléltetésképp felsorakoztatom az érintett fontosabb tárgyköröket – eltekintve a teljes jelzetektől, illetve a részletesebb alosztásoktól, csupán a legfelsőbb hierarchiaszintek háromjegyű jelzeteivel utalva egy-egy témakörre vagy valamely jelzeten belül tárgyalat specifikusabb dologra:

- 001 – Tudomány és ismeretek általában
- 002 – Bibliográfiai univerzum
- 004 – Informatika (az érintett alosztályok: például protokollok, internet, world wide web)
- 005 – Programozás, adatfeldolgozás
- 006 – Ismeretrepresentálás
- 010 – Bibliográfia
- 015 – Nemzeti könyvtárak
- 020 – Könyvtár-tudomány (illetve Könyvtár- és információ-tudomány) (*Biblioteconomia*)¹

- 025 – Könyvtári tevékenység
- 027 – Könyvtárak, könyvtártörténet
- 028 – Olvasás
- 069 – Muzeológia
- 070 – Könyvkiadás (olaszországi)
- 091 – Kodikológia, papirologia,
- 174 – Könyvtáros etika
- 303 – Digitális eszközök
- 323 – Cenzúra és szellemi szabadság
- 344 – Könyvtári törvények Olaszországban
- 346 – Szerzői jogok
- 470 – Latin paleográfia
- 480 – Görög paleográfia
- 686 – Tipográfia
- 727 – Könyvtárépítészeti
- 741 – Könyvdíszítés
- 909 – Diplomatika

A szakrendi listából is látszik, hogy a kézikönyv a határterületekkel is foglalkozik. Hangsúlyt kapnak a könyvészetben és könyvtártudományban is hasznosítható történeti segéd tudományok, ilyen például a *latin* és a *görög paleográfia*, *diplomatika*, *papirologia*. A nagyobb tárgyköröknek (például a 01 jelzetnél lévő *Bibliográfia*, *Nemzeti könyvtárak* és a 02 osztályba sorolt *Könyvtártudomány*) a szerzők természetesen tágabb teret szentelnek. A legterjedelmesebb, legtagoltabb kategória mintegy 450 oldallal a *Könyvtártudomány*, számos specifikusabb alosztályba csoportosított cikkel. Itt bontakoznak ki a *könyvtári automatizálás*, *digitális könyvtár*, *állományalakítás*, *katalogizálás*, *bibliográfiai leírás és szabványai*, *osztályozási rendszerek*, *a tájékoztatás*, *az állománymegőrzés kérdéskörei*. A 0xx jelzeteket elhagyva, az 1-es és a további főosztályokhoz kapcsolódó cikkek természetesen már egymástól távolabb eső tematikával kerülnek a könyv lapjainak topográfiai szomszédságába.

Az eligazodást, visszakeresést a kézikönyv elején többféle mutató segíti: szerzői index (betűrend és osztályozási jelzet szerint); lexikográfiai elrendezésben a tárgymutató, helyesebben a tárgykörök indexe: a jelzetek olasz nyelvű terminusainak betűrendes mutatója; valamint a hierarchikus osztályozás szerinti tartalommutató.

A kötet végén a függelékben további eligazító apparátus kapott helyet több mint 100 oldalon: olasz és nemzetközi forrásdokumentumok; részletek olaszországi és nemzetközi közleményekből, szabályzatokból, egyezményekből; néhány könyvtár küldetésnyilatkozata, gyűjteményi és gyűjtőkori leírása, könyvtárhasználati szabályzata; rövidítésjegyzék; bibliográfia és a fontosabb webhelyek jegyzéke, *Sitografia* címmel. Ez a jegyzék – néhány szűrőpróba alapján legalábbis úgy tűnik – a kiadvány leggyorsabban avuló része lesz: egyes internetcímek a mögöttük lévő tartalommal máris megszűntek vagy megváltoztak. Ebben természetesen semmi meglepő nincs, s a szerkesztők eljárásával messzemenően egyet lehet érteni abban, hogy a kizárólag hálózati hozzáférésű, elektronikusan létező sajtók, honlapok, portálok, adatbázisok felsorolását valóban indokolt elkülöníteni a hagyományos bibliográfiától.

Az olasz nemzeti könyvállomány régi könyvek sokaságával tűnik ki, ennek megfelelően ebben a kézikönyvben is kiemelkedik az itáliai könyvkultúra: a könyv- és könyvtártörténet, olvasástörténet és nyomdászattörténet. Ugyanígy áttekintést kapunk Olaszország könyvtári rendszeréről, az itáliai könyvtáros szakma kialakulásáról és jelenlegi helyzetéről, továbbá a nevezetesebb kutatóhelyekről, amelyek némelyike az egyetemes könyvtártörténet szempontjából is a legrégebbi gyűjtemények közé sorolható.

Az itáliai specifikuságokon kívül a korszerű könyvtári szolgáltatások és törekvések általános

¹ A 020 jelzet angol terminusa a „Library&Information Science”, vö. például az OCLC honlapjáról a Dewey tizedes osztályozás 22. kiadásáról közzétett összefoglalót, Dewey Decimal Classification summaries, <http://www.oclc.org/dewey/resources/summaries/default.htm>. A „bibliotecaconomia” korábbi magyar megfelelője a „könyvtárta”, illetve „könyvtári ügyvitel”. A szóösszetétel utótagjának jelentését egyébként, amint arra a fejezet elején is történelmi utalás, a „nomos” (szokás, törvény) görög gyökre lehet visszavezetni.

érvényű vonásai is megmutatkoznak: a könyvtári automatizálástól, digitális eszközöktől, cse-reformátumoktól az IFLA-programokig, a szemantikus webig vagy az egyszemélyes könyvtár (*One-Person Library*, OPL) fogalmáig az egyes témákat a kézikönyv *relatív* fontosságuknak megfelelően arányos terjedelemben, összehangoltan tárgyalja. Az egyetemes érvényű pontoknál kitérnek a jeles olasz szakemberek munkásságára vagy a kapcsolódó itáliai vonatkozások részletezésére.

A relatív fontosság arányainak érvényesülését a kötet szerkezetét megszabó Dewey osztályozási rendszer bemutatásán is tetten érhetjük. *Melvil Dewey* amerikai könyvtáros 1876-ban adta ki először tizedes osztályozási rendszerét, amely már megjelenésekor nagy sikert aratott. Négy emberöltő telt el azóta, a legfrissebb, 22. kiadás 2003-ban látott napvilágot. Az angol nyelvterületen és a világ számos más országában ma is népszerű, sok európai katalógusban más rendszerekkel párhuzamosan alkalmazott, és Olaszországban is meghonosodott klasszifikációs eljárás önálló jelzete 025.431 (*De Classificazione Decimale Dewey*). A többi könyvtári tartalomfeltáró eljárás között az *Osztályozási rendszerek* fejezetben (025.43 *Sistemi di Classificazione generali*) a megfelelő alosztás szerint a többi osztályozó rendszer között foglal helyet. Ezek között a Dewey tizedes osztályozás bemutatása viszont jóval terjedelmesebb (18 oldalt foglal el), mint európai rokona – párhuzamosan fejlesztett változata –, az *Egyetemes Tizedes Osztályozás* (szűk 3 oldal). Egy magyarországi hasonló ké-

zikönyvben minden bizonnyal fordított arányú bemutatás volna indokolt. Ugyanilyen terjedelemben, két-három oldallal szerepel a többi jelentősebb, világszerte ismert tartalomfeltáró rendszerező szisztéma is: a *Library of Congress* világszerte elterjedt tárgyszórendszere, valamint *Bliss* és *Ranganathan* történetivé vált kategorizációs sémája.

E koncepció szellemében kerül sorra egy fejezettel előrébb, a 025.3 jelzetnél, arányosított tárgyalásmóddal

- a bibliográfiai számbavétel (*Analisi e controllo bibliografico*), az egyetemes vonatkozásokkal és az olasz sajátosságokkal;
- az IFLA FRBR (*Functional Requirements for Bibliographic Record – Requisiti funzionali per record bibliografici*), és a társdokumentumokban kifejtett modellek ismertetése; itt kell megjegyeznünk azt is, hogy az FRBR 1998-ban közreadott szövegét két évvel később már megjelentették olasz nyelven, a témáról 2000 januárjában pedig szemináriumot is rendeztek Firenzében, amelynek anyagát ki is adták;
- a katalogizálás (*Catalogazione*), amelyben az 1960-as évektől jellemző nemzetközi szabványosítás és a jelenkori entitás–attribútum–kapcsolat modellre épülő bibliográfiai koncepció (FRBR) történeti elődeinek köréből három meghatározó személy kap külön szócikket is: *Charles Ammi Cutter* (1837–1903), *Seymour Lubetzky* (1898–2003) és *Domanovszky Ákos* (1902–1984, a kötetben a halálozás dátuma tévesen 1982²);

² A magyarországi köztudatban is elterjedt bizonytalanságot *Pogányné Rózsa Gabriella* tisztázta Domanovszky életrajzának és munkásságának feltárása során, lásd hozzá többek között: Pogányné Rózsa Gabriella: *Domanovszky Ákos katalogizálás-elméleti munkássága : Tisztelgés születésének 100. évfordulójára alkalmából, Könyvtári Figyelő* 48. évf. 3. sz. (2002) 441–456. old., a cikk 441. old. 3. sz. jegyzetének szövegét a 454. oldalról: „Domanovszky Ákos halálának éve az életrajzi adatok egyik alapforrásában (Magyar életrajzi lexikon. 1978–1991. Budapest : Akadémiai K., 1994. p. 196–197.) sajnálatos sajtóhibával jelent meg – 1984 helyett 1982 olvasható –, bár az ott megjelölt forrásból (Hölvényi György: *Domanovszky Ákos /1902–1984/*. In: *Magyar Könyvszemle*, 1984. p. 375–376.) is egyértelmű a helyes adat. Szerencsére az új kiadásban (Új magyar életrajzi lexikon. 2. Budapest : Magyar Könyvklub, 2001. p. 209.) már javították az elírást. A szakmai köztudatot megzavaró hiba tisztázására hivatkozom Domanovszky Ákos leánya, Domanovszky Judit szíves szóbeli közlésére is.”

- a CIP-program (*Catalogazione nella pubblicazione*);
- ISBN.

További alosztályba került a *katalógus*, az *opac* (hálózatról elérhető könyvtári katalógusok) és *metaopac* (közös katalógusok, keresőfelületek), *csereformátumok*, *metaadatok* és *jelölőnyelvek*, *retrospektív konverzió*, majd a *leíró katalógizálás* külön fejezete. Az *olasz és amerikai katalógizálási szabványok* ismertetése után érünk el az *autorizálásig* (*authority control*). További több mint száz oldalon pedig a különféle *dokumentumtípusok leíró katalógizálásának* ismertetéséig. A 025.3 jelzettartományt a *közös katalógizálás* zárja, ezt követi már 025.4 jelzettel a *tartalmi feltárás* nagy témaköre.

A könyvtártudomány jelene globálissá vált – ezzel nincs mit tenni – írja bevezető soraiban *Luigi Crocetti*. Módszerei, eszközei egyetemesek, leírásukhoz és megismerésükhöz az angol terminológia alkalmazása elengedhetetlen. A szócikkekben meg is jelennek az olasz és az angol terminus-megfeleltetések. Ilyen szempontból érdekes megfigyelnünk azt, hogy egy-egy dinamikus fejlődő részterületen a feltartóztathatatlanul terjedő angolszász szaknyelv milyen hatással van az olasz szakzsargonra: melyik kifejezést fordítják le olaszra, mit hogyan adaptálnak azok közül a szakterminusok közül, amelyekkel sok esetben a többi nyelv sem nagyon tud mit kezdeni. Egy ilyen eset például a webes dokumentumok, honlapok, adatbázisok jegyzékének a megnevezése valamilyen műszóval. Magyarul itt-ott hallani a *webográfia*, *webliográfia* kifejezést. A *Biblioteconomia* a más román nyelvekben is elterjedő, visszaronanzálható *sitografia* szót szentesíti azzal, hogy a kötet végén a válogatott bibliográfia után *Sitografia* címmel a legfontosabb internethelyeket veszi jegyzékbe. A szót talán így is magyarázhatnánk: a kézikönyv *szitográfiája* portálokat, opacokat, egyéb online adatbázisokat, virtuális tájékoztató szolgáltatásokat, teljesszövegű digitális könyvtárakat sorol fel. Olasz nyelvi környezetben a *sitografia* kifejezés hangzásban, és etimológiailag sem

idegen az olasz nyelvtől. Első tagja ugyanis a latin *situs*ból eredő közszó, ráadásul az angol *site* [szájt] pontos írásképi megfelelője. Egy másik szakkifejezés, a fentebb már ugyancsak szóba hozott *authority control* (jelzete 025.322 2) esetében viszont az olaszosítás teljességgel elmaradt: a terminus technicus családát az olaszok hasonló formában használják, mint az angol nyelven megszólalók: *authority work*, *authority file*, *authority record*, *authority system*, *authority list*.

Egy átfogó szakenciklopedikus kézikönyv alapvonásait nagyban meghatározza a témakörök kategóriáinak, fogalmi osztályainak és szintjeinek körülhatárolása, fontosságuk megítélése és a lényegkiemelés módja.

A lényegre törést e kötetben sikeresen segíti az, hogy a fejezetek, és a bennük foglalt azonos típusú szócikkek hasonlóan épülnek fel. A témakörök és az azokon belül külön szócikkkel kiemelkedő témák bemutatásának elmaradhatatlan szerkezeti eleme a legfontosabb terminusok definiálása, a gyökerekhez való visszanyúlás, a történeti átívelés vagy összefoglalás, helyek, személyek, intézmények, szakmai szervezetek tevékenységének, összefüggéseinek bemutatása, a mai törekvések, irányelvek és az egyéb tényadatok rögzítése. Ésszerű a textusban a szakirodalomra való utalás módja is: a cikkekben a részletek kifejtésénél szóba kerülő forrásmunkák a szövegbe ágyazódnak, és nem kerülnek redundáns módon a szöveg végi ajánlott olvasmányok listájába: oda csak a legfontosabb olasz alapművek és a legjelentősebb nemzetközi érvényű (összefoglaló) forrás- és szakirodalom kerül. A kötet végén közölt irodalomjegyzék további szerkesztés és válogatás eredménye.

A kézikönyv ismeretanyagának áttekinthetőségét segítik az illusztrációk, ábrák, keretes mellékletek, modellek, folyamatábrák, képek, a webhelyek és adatbázisok használói felületeinek részletei. A visszakeresés viszont nehéz lehet azok számára, akik nem járatosak a mesterséges nyelvű információkereső nyelvek világában: az apróbb, specifikusabb információk kiderítése ugyanis csak úgy lehetséges,

ha ismerjük a Dewey-táblázatot vagy a rokon Egyetemes Tizedes Osztályozás hierarchikus szerkezetét, logikai felépítését. Ehhez az olvasónak át kell látnia a szakterület egészét és tudományfelosztási rendszerét, a különféle kategóriaszinteket. A kötet így elsődlegesen a tárgykörönkénti áttekintésre válik alkalmassá, az önálló címszóként nem szereplő tematikák vagy az apróbb, specifikusabb információk asszociatív visszakeresése csak megfelelő szakismeret birtokában lehetséges. A részletesebb tárgy- és névmutató, vagy a Dewey-rendszer kiadásainak külön köteteként megjelenő *relatív index*hez hasonló segédapparátus (az egyidejűleg több tárgykör vonzatába kerülő tematikai egységek, rokon fogalmak tárgyköri összefüggéseit feltáró betűrendes mutató szinonimikus megfeleltetésekkel, egyértelműsítőkkal és „lásd még” utalókkal) nyilvánvalóan már túlmutat e vállal-

kozás keretein, és a megvalósíthatatlan kényelmi elvárások kategóriájába esik. Viszont, ezen a ponton talán érdemes kiemelnünk azt, hogy a kézikönyv épp ezzel a szerkezettel ösztönözheti olvasóját a szakmai alapismeretek megszerzésére és a kategoriális gondolkodásra.

Összegzésképp annyit mondhatunk: az olasz kézikönyv átfogó és kiegyensúlyozott összefoglalása a könyvtártudomány régi hagyományainak és új irányzatainak. Azzal a gesztusával, hogy egy klasszikus, nemzetközileg ma is széles körben alkalmazott, rendszeresen aktualizált osztályozási rendszerre építi anyagát, hitet tesz amellett, hogy a szakterület több évezredes vívmányainak, módszereinek és gondolkodásmódjának továbbra is vannak távlatai.*

Dudás Anikó

* A recenzió megírásához Mátyus Norbert, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Olasz Tan-
székének oktatója nyújtott olasz nyelvi segítséget. Szívességét ezúttal is köszönöm.

Biblia Sacra Hungarica, – a könyv, „mely örök életet ad”

A Szentírás az egyetemes kultúra egyik alapköve, amely évszázadokon át a nemzeti kultúrák megtermékenyítője is volt.

Az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Bibliatársulat közreműködésével létrejött kiállítás közel ezer év Bibliáiból válogat.

A magyar bibliafordítás a szóbeliségben született, de nyelvemlékeink arról vallanak, hogy a Szentírás lényegi részei rögzültek a használat során, és századokon át szinte változatlanul hagyományozódtak. Az első teljes egészében magyar nyelvű könyv, melyet külföldön nyomtattak, illetve az első magyar nyelvű, Magyarországon kiadott könyv egyaránt bibliafordítás volt.

A Biblia Sacra Hungarica nem pusztán könyvkiállítás. A magyar szentírás tartalmi és művelődéstörténeti megközelítését számos eszköz teszi érzékletesebbé a látogatók számára. A központi kiállítóterem templombelsőt idéző kialakítása, a képi, szöveges és zenei aláfestés, valamint a régies tantermet mintázó berendezése segíti a látogatókat a kiállítás hangulati átélésében. Korszerű számítástechnikai eszközök révén digitalizált formában magyar bibliafordításokkal ismerkedhetünk, s a látogató ízelítőt kaphat a Szentírás és a magyar nyelv, irodalom, néprajz ill. más művészeti-iparművészeti ágazatok kapcsolatából.

(Boka László tájékoztatójából, *Katalist*, 2008. nov. 21.)